

SPLETKARENJE
SA SOPSTVENOM
DUŠOM

MARIJA JOVANOVIĆ

Copyright © Marija Jovanović, 2000
Copyright © ovog izdanja LAGUNA, 2018

Mioni, mom anđelu

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

„A duša
ako hoće sebe da upozna,
u dušu ona
treba da gleda:
stranca i neprijatelja
spazismo u ogledalu.“

Jorgos Seferi

Prepričavanje uvek poprimi neki vid spletkarenja. Čak i kad istinski želimo da u sećanju obnovimo neki doživljaj, tačno-onako-kako-je-bilo, upadamo u zamku najgore vrste – spletkarenja sa sopstvenom dušom. Zahtev za potpunom iskrenošću završi se nehotičnim domundavanjem sa sobom; ulizički oduzimamo, dodajemo, prekravamo, laskajući i kad, navodno, sebe u sebi najviše opanjkavamo.

Sećanje nije zapečaćena konzerva koju po potrebi otvorimo i zateknemo uvek isti sadržaj; ono preobražava prošlost, upisujući mu sadašnje znanje, iskustvo i osećajnost. Zato priču o prošlom (a svaki trenutak je već prošlost; prokletstvo vremena je upravo u tome što retko uspevamo da uhvatimo i proživimo trenutak, neponovljivost i punoću sadašnjosti, bez tereta prošlosti i neizvesnosti budućnosti), dakle govor o bilo čemu, treba uzeti sasvim uslovno, kao mešavinu malo nehotičnih laži, malo stvarnog zaborava, malo dodvoravanja vlastitoj taštini, i sasvim malo iskrenosti, sve stopljeno u pitku *café crème*, u koju umesto šećera sipamo gomilu spletki.

POČETAK KOJI SE RAČVA:
„GDE SI SE ZAJEBAO, SAVALITA“
ili
„KAKVA JE KORIST ČOVEKU
AKO I SAV SVET ZADOBIJE,
A DUŠU SVOJU IZGUBI“

Georg Vilhelm Fridrih Hegel je čovek koji me ispunjava osećanjem apsolutnog poštovanja. Nemački pedantno i marljivo izgradio je najveći misaoni sistem u filozofiji. Tek što je seo i zasukao rukave da se poduhvati posla, suočio se sa problemom koji mene trenutno muči. Sa problemom Početka. Postavio je sebi, a i čitaocima, pitanje kako je najlogičnije u Sistem logično ući. To jest, ne može se u njega hrupiti tek tako, kroz odžak ili prozor, već se mora znati za red.

Čini se, ništa lakše.

E – nije.

Upravo – ništa teže.

Problem se pokazao veoma komplikovanim i toliko važnim da je čak jedan Hegel lupao glavu; probao ovako, onako i, na kraju krajeva, ostavio ga maglovito nejasnim.

Ispalo je, naime, da postoje dva početka. Dobro, reč je o Grandioznom Sistemu, možda mu, stvarno, treba dva ulaza. No pustimo Hegela na miru da pišeli pišepaneznadastane svoja dela; nije on makar ko. Htela sam, neka mi oprostite za neskromnost, da ga iskoristim kao opravdanje za početnu bifurkaciju.

Metodološki raspojasana, mogla sam, umesto bifurkacije Početka, napraviti trifurkaciju ili kvatrofurkaciju, jer u priči uvek postoji neko pre-toga, beskrajn niz pre-toga, nebrojene pritoke koje objašnjavaju jedna drugu. Ulančavanje naracije je vrtlog koji vuče sve dublje u regresiju, rđava beskonačnost koju treba odlučno zaustaviti. Zato, bez zavlačenja u dalje furkacije i konfabulacije, presecam umršeni čvor i počinjem.

Jedan krak Početka se odvaja, ali je to tako malo, majušno pre-toga da se možete napraviti kao i da ga nema. Tiče se objašnjenja zašto svoju priču počinjem *tudim* Početkom; zašto prizivam u pomoć Marija Vargasa Ljosu.

Nije stvar u tome da je meni neprijatno da psujem, pa citiram drugog i krijem se iza nespornog književnog autoriteta, već zato što Ljosin junak Santjago Savala postavlja neizbežno i nezaobilazno pitanje pred kojim se nađu svi koji na pragu takozvanih srednjih, četrdesetih godina sebi podnose *interni* životni bilans koji uključuje ukupne do tada učinjene i stečene prihode i rashode, obaveze i potraživanja.

Budući da je strogo poverljiva duševno-poslovna tajna, ovaj bilans, sasvim različit od evidencije tekućih transakcija uspeha i neuspeha, od periodičnih, skraćениh, probnih ili godišnjih izveštaja koje drugima o sebi podnosimo, maksimalno je iskren i nenaštivan. U njemu se računa

po pravilima *lične* matematike, gde umirujuće neodređenosti nepoznatih x, y ili z svako mora da zameni svojim pravim vrednostima da bi jednačine tačno izveo do kraja.

Dakle, zavaljen na zadnjem sedištu taksija koji promiče kroz sirotinjske, oronule četvrti Lime, Santjago, zvani Savalita, sa rezignacijom konstatuje da se čitav Peru, kao i on sam, u nekom trenutku, negde zajebao.

Gde, pita se, kada.

Eto ga.

To je Početak.

Ljosin.

U mojoj verziji on glasi:

Gde si se zajebala, Marina?

Odgovor sam pronašla na nadmorskoj visini od nekih deset hiljada metara, dok je avion *Olimpik ervežza*, na relaciji Iraklion–Atina–Beograd, nadletao Solun.

Otpakovala sam Vasilisov poklon i na dlan mi je skliznuo starinski zlatni krstić sa rubinom u sredini.

Tada sam shvatila.

I kad i gde i zašto.

Priznajem, sa stidom (jer se užasavam svakog javnog, kamoli histeričnog izliva emocija), da sam plakala. Nekontrolisano.

Ronzanje je prekinula stjuardesa koja mi se, zatečena tako nemilim prizorom, obratila pitanjem šta se događa i da li mi je potrebna pomoć.

Bila sam dovoljno prisebna da joj ne odgovorim: „Duša je moja žalosna do smrti“ (kakva duša, kakvi bakračci, nećemo se, valjda, na pragu drugog milenijuma vraćati u

romantizam, unositi pometnju u naš lepi, veseli Novi Svetski Poredak čije su oči uprte u Progres, a ne u Regres), već sam, poučena iskustvom da medicinska terminologija na ljude deluje izuzetno umirujuće, rekla: *Don't worry. I'm suffering from Slavic Syndrome. Everything is under control.*

Upalilo je. Stjuardesa je veselo nastavila da se šetka kroz avion, deleći, pritom, svoj blistavi, profesionalno ljubazni osmeh na ravne časti svim putnicima.

Iako smišljena *ad hoc*, radi smirivanja situacije, sintagma slovenski sindrom u suštini je tačno opisivala moje stanje. Svaka čast drugima, ali samo jednom Slovenu moglo je pasti na pamet da napiše kako je čovek toliko širok da ga treba suziti. Mislio je, naime, na dušu.

Meni je u trenutku iluminacije zaista bilo potrebno da je suzim; manje bola bi stalo u nju. Ovako, ona se punila i punila i punila; nadimala se, sve više, poput ogromnog cepelina. Pretila je opasnost da jednostavno probije telesnu ljusku i nastavi da raste, kao nezavisno biće.

Ta vizija me je ispunila blagom panikom koja je ubrzo ustupila mesto olakšanju; posle mnogo vremena raspolažala sam neoborivim dokazom da dušu nisam izgubila.

Doduše, ni svet nisam zadobila, ali nisam se ni trudila. Naprotiv.

Sasvim naprotiv.

1

Njihovo prisustvo otkrila sam slučajno, dok sam se, kao četvorogodišnja devojčica, igrala pod kuhinjskim stolom. Podigla sam poklopac koji je kamuflirao otvor za dimnjak i videla ih kako se kikoću, šćućureni, maleni i slatki, slađi od šećerleme, čak i od šećerne vate koju sam jela na novogodišnjem vašaru, srećni što sam ih pronašla i što mogu korisno da mi posluže. Te ljudiće, te homunkuluse nazvala sam šumši; bilo da se odnosilo samo na jednog ili na svih devet, nosili su ovo ime neodređene jednine-množine.

Nečujni i nevidljivi za svakog sem za mene, šumši su postali moji verni pomoćnici. Između ostalog, podarili su mi moć da utičem na tok misli drugih ljudi.

Upućena u ovu tajnu, Katarina, moja dve godine starija sestra, utrošila je ogromnu energiju ne bi li me ubedila da šumši ne postoje i da ja ničim ne upravljam, već se stvari odvijaju svojim tokom. Njena razložnost je gubila bitku pred nesumnjivim dokazima. Dovoljno je bilo da zažmurim i da im došapnem šta želim, to bi se, ma kako neverovatno bilo, uz pomoć šumšija ostvarivalo.

Na početku šestog razreda osnovne škole odselili smo se iz starog stana.

Šumši nisu prešli u novi.

Čarolija je nestala.

Zlatna prašina je spala sa mene.

Postala sam obična devojčica.

2

Kada su moji roditelji svečano obznanili Katarini i meni da ćemo leto 1975. godine provesti u Grčkoj, zanemela sam od radosnog uzbuđenja.

Najavljeni odlazak je ličio na božanski dar, toliko iznenađan i neočekivan da sam na trenutak pomislila kako su mi šumši, moja već davna prošlost (jer za šesnaestogodišnju devojku vreme – inače neuhvatljiv fenomen čije proticanje tobože objektivno merimo ravnomernim otkucajima časovnika – predstavlja sasvim proizvoljnu kategoriju, potpuno subjektivan doživljaj zbog koga se čak i neposredna bilost smešta u ontogenetski mezozoik) ponovo priskočili u pomoć i trijumfalno izveli svoju vragolastu podvalu, podmetnuvši mami i tati *moju* želju kao njihovu nezavisno donesenu odluku.

Neposredno pre toga, prošla sam kroz proces konverzije; dotadašnji svet mašte, čiji su me likovi i događaji plavili izvirući, najpre, iz desetina tomova edicije „Najlepše bajke sveta“ (nestrpljiva da otkrijem sve tajne skrivene u

nizu štampanih redova, veoma rano sam savladala azbuku, oslobodivši se time zavisnosti od promenljive volje mojih dotadašnjih čitača i njihovog, po mom mišljenju, traljavog i nesavesnog obavljanja svete dužnosti), a zatim se bogatio haotičnim izborom lektire koji je po svojoj nenamernoj, ali neospornoj bizarnosti načinio od mene knjiškog ekscentrika; dakle, taj svet, nabujao kao nezdravo halapljiva mesožder-biljka, zamenila sam ljubavlju prema Heladi. Bila je to prirodna i logična zamena, učinjena u dobar čas. Već sam osećala da ponašanjem odudaram od svojih vršnjaka; apsolutno odsustvo smisla za realnost činilo me je smušenom i smešnom. Atina i Sparta, moje nove opsesije, imale su tu prednost što nisu bile plod imaginacije. One su stvarno postojale.

Zbog njih sam unapred i zauvek, pre svakog iskustva, pre nego što sam kročila na njeno tlo, zavolela Grčku onako kako neurotični usamljenici prigrle jedinog prijatelja – histerično i bolno.

3

U rukama mi je crnobela fotografija malog formata.

Mršava, belokosa devojka nesigurno se smeši, gledajući ravno u magično crno oko kamere; samim tim pravo u svakog budućeg posmatrača. U mene, sada.

Ta devojka sam ja. Slikala me je Katarina, prvog dana kada smo stigli u Mihanjonu, malo mesto kraj Soluna.

Posmatram je ispunjena čudnom mešavinom ljubavi, besa i sažaljenja koju u roditelju izaziva upadljiva nespretnost njegovog deteta. Istovremeno želim da pomilujem po kosi tu sen dozvanu kroz vreme, da joj kažem, sa bezbedne razdaljine već pređenog puta, ne boj se, sve će ovo proći, svet nije tako strašan kao što sada misliš, i da se nervozno iskalim, iako znam da nije kriva, da zaista ne ume drugačije, trgni se, zaboga, razveži se, uklopi se, čega se toliko bojiš.

Posmatram je kao opčinjena, iako znam da ću tako započeti dobro poznatu opasnu igru u kojoj sam večni gubitnik. A, opet, srljam da je odigram do kraja kao

strasni kockar koji je ubeđen da će baš ovaj put uspeti da povrati izgubljeno.

Znam da ću se vratiti u avgustovski dan '75. godine, da će se izbrisati granica između mene sadašnje i negdašnje, da će oživeti duša koju sam brižljivo sakrila od sebe i smestila, zajedno sa starim pismima, na dno ormara, da će me, protiv moje volje, zaposesti kao privremeni objekat za stanovanje. Znam da ću je moliti – dosta je bilo, oslobodila sam te se, oslobodi i ti mene, ne dolazi mi više, preseli se u san, gde živi i Onaj zbog koga se kamenje pomera iz ležišta, budite tamo zajedno, pohodite me samo u noćima punog meseca – i znam da ona neće otići.

Istina je da ne treba pokretati golemo kamenje. *Istina je* da potone svako ko ga dira, ko izmešta već slegnuti teret. Ali ja sam ga pokrenula.

Ponovo postajem šesnaestogodišnja devojka koja je, odmah po dolasku, izašla na terasu iznajmljene kuće u Mihanjoni.

Tada je sve počelo.

4

U senovitoj bašti restorana preko puta sedeo je crnokos mladić koji me je netremice posmatrao. Videlo se da je prirodni centar bučnog društva okupljenog za stolom; ipak, delovao je neuhvatljivo odsutan, kao izmaknut i izdvojen od dešavanja.

Toplina mirnih, krupnih očiju i napadna, gotovo drska čulnost punih, naglašanih usana skladno su se na njegovom licu slile u celinu koja je odisala uzbuđljivo i uznemirujućom lepotom.

Uletela sam u njegov pogled kao u zagrljaj. Naše su duše došapnule nešto jedna drugoj, govorom bez reči, dodirnule se trepljama i sporazumele pre nego što smo mi toga bili svesni.

Bez upliva misli i domišljanja u trenutku mi je, kao skupoceni poklon do koga sam došla bez muke i truda, bilo dato saznanje da je on, Nepoznati, moja sudbina.

Sagla sam se da nešto, kao, dohvatim sa poda, predosetivši nadolazeću katastrofu čiji mi je tok bio dobro

poznat: prvo me preplavljuje osećanje stida, a onda, kao da mi nije dosta unutrašnje muke, ono trijumfalno izbija spolja – ne ljupko rumenilo koje senči obraze, već vreli- na i žar usijane lave, „nezgrapno crvenilo opeke“ koje se penje od vrata, preko lica, sve dok i razdeljak u beloј kosi ne postane tanka purpurna nit.

Koliko sam sebe mrzela zbog toga, koliko puta sam plakala tužno, besno, ogorčeno – kako ne možeš da se kontrolišeš, glupačo, kako možeš da se tako blamiraš, svi te gledaju, svima je neprijatno zbog tebe, neka te i zovu miš-beli-sreću-deli, pogledaj kakva si, ništa drugo nisi ni zaslužila; koliko puta naglo bežala, bez objašnjenja i izvi- njenja, bez obzira ko tu bio, da bih skrila svoje purpurno lice na kome bi se tragovi divljačne stidljivosti satima zadržavali u vidu odvratnih rumenih pečata, uz glasno čuđenje moje majke, dakle ja stvarno ne znam šta je ovom detetu, samo tako skoči, nestane, tresne u vrata ovako nespretna i izgubljena, vrat će polomiti jednog dana.

(Mnogo kasnije, kad već nije shvatala šta se oko nje deša- va, njeno proročanstvo se ostvarilo, gotovo u potpunosti.)

5

Utrčala sam u sobu. Čula sam glasove mojih roditelja koji su dopirali iz kuhinje, zapažala da sunce prodire u polumrak sobe kroz uske poprečno-rupičaste otvore na spuštenim šalonima, gledala u neraspakovane kofere i netom otvorene prazne ormane sa nizom vešalica koje su se još uvek pomalo ljuljale i sve to mi je delovalo kao neprimeren i siromašan okvir u čijem centru se nalazi- lo moje srce, koje je ispunilo celu sobu svojim muklim, snažnim otkucajima.

Prikrala sam se šalonima i provirila kroz rupice. I dalje je bio u bašti. Pričao je sa drugovima, pogledajući povre- meno ka našoj terasi. Čeka da ponovo izađem, pomislila sam, sa ubeđenjem koje je drastično odudaralo od moje sveopšte nesigurnosti. Malo zatim oni su ustali i krenuli, izgubivši se iz mog ograničenog rupičastog vidokruga. Odlazeći, on se osvrnuo, kao da se pozdravlja sa mnom. Znala sam da ćemo se opet videti.

Krunisao je moju tvrdu detinju veru u istinitost mladih odvažnih prinčeva, zlatnih jabuka, dobrih vila, veštica i aždaja. Zakasneli, ali dobrodošli dokaz.

Poslednji poklon šumšija, pomislila sam.

Čula sam njihov veseli smeh odobravanja.

6

Sutradan, u istoj bašti.

Svi su na plaži sem mene, albinski beloputog, poslušnog zatočnika sunca.

Udubljena u knjigu, nisam čula šum koraka koji se približavaju.

– *Hello, I am Vasilis. May I sit at your table?* – trgao me je dubok, malo promukao glas.

On.

Vasilis Prekrasni, pomislila sam.

Sažeto suštastvo bajkovitosti, carica mog detinjstva bila je Vasilisa Prekrasna. Baš zato njen lik je ostao tajna; nedokučivo svetlucanje. Kada bih pokušala da je zamislim, ona se pojavljivala klizeći ka meni – i to *obavezno* klizeći, jer ako je Prekrasna onda je kod nje sve drugačije, onda ona ne korača, već *klizi* – a lice bi joj blistalo takvim sjajem da nikad nisam uspela da ga jasno vidim.

Umesto Vasilise – Vasilis.

Isto – Prekrasni.